

OFFENTLIGT BREV TILL KULTURMINISTER LENA ADELSON-LILJEROTH

Göteborg den 3 november 2010

Bakgrund till brevet

Den utlösande orsaken till detta brev är förslaget till förordning med ny instruktion för Statens musikverk och förslaget till bidragsförordning – något som bla diskuterats i Mitt i Musiken den 29 oktober. Jag är inte insatt i alla detaljer, varför detta är ett allmänt hållet brev. Vissa av de slutsatser jag kommer fram till är dock specifika, se sammanfattningen i slutet av detta brev. De allmänna orsakerna till brevet är dagens konstklimat, konstpolitiken och debatten om konsten och kulturen i stort. Min ilska är stor över det rådande synsättet på alla med högre konstnärlig strävan.

Min bakgrund

Jag är tonsättare och poet, med tyngdpunkt på det förstnämnda vad gäller erfarenhet och representation. Min utbildning består av Kompositionsprogrammet på Musikhögskolan i Göteborg 1999-2003 och Gotlands Tonsättarskola 1997-99. För mer info om mig se min hemsida, adress sist i brevet. Om jag är framgångsrik eller inte får andra avgöra, jag har definitivt inte hittills fått ett överflöd av beställningar, stipendier eller projektbidrag. Trots detta strävar jag envist vidare, är övertygad om min konstnärliga vision, ambition och kraft. Jag ser mig inte som ett offer för omständigheter, idkar mycket självkritik och tar nya tag efter varje motgång. Detta inte sagt för att få sympati för min personliga situation, utan för att bidra med ett vittnesmål hur tillvaron för en utövande konstnär kan se ut – och för att lyfta blicken till större perspektiv.

Jag skriver på eget initiativ, utifrån en vilja att påverka, uttrycka min uppfattning, bidra med mina erfarenheter, och uppmana andra att också reagera. Jag gör inte anspråk på vetenskaplighet, ger nästan inga referenser utan denna text utgår från min egen uppfattning, som är grundad på impulser från många håll och egen erfarenhet av konstnärlig verksamhet.

Jag föredrar att lägga min konstnärliga energi på att komponera och dikta och i dessa sammanhang inte göra politiska ställningstaganden och inte blanda mig i dylika diskussioner – mycket för att jag tror att min konst (musik, poesi, föreställningar) blir alltför distraherad av sådant. Däremot finns förstås alltid mer eller mindre ideologiska värderingar invävt i den konst jag formar, jag ser det som omöjligt att det skulle kunna vara på annat sätt.

Uttröttningstaktik

Hur som helst inser jag att om jag inte engagerar mig mer utåt (som att skriva sådana här brev) blir snart verkligheten jag lever i så odräglig att det blir meningslöst att komponera och dikta. Jag vet inom mig att min musik är viktig, betyder något för många som spelar och lyssnar på den, men det räcker ju inte – jag kan inte ensam åstadkomma mycket. Jag behöver samarbeta, med musiker, med andra konstnärer, med människor som kan sprida musiken, sprida information, producera föreställningar, osv. Samarbeten är därför oerhört viktiga för mig, i projekt kring skapande av föreställningar och liknande. Generellt sett är samarbete alltid möjligt ideellt eller på frivillig bekostnad av någon av parterna. Dvs jag kan sätta igång ett projekt tillsammans med andra, om antingen de ställer upp på att inte få betalt eller om jag betalar dem med egna pengar (som i så fall måste tjänas in på andra sätt).

Att begära att någon med hög kompetens ställer upp ideellt är dock orimligt, de kan vara villiga att satsa tid och energi men de måste få betalt. Att kommersiellt driva konstnärliga projekt är mycket svårt, alltså att få lönsamhet i dem så pass att alla får vettig ersättning, utan att rucka på kraven det konstnärliga ställer. Att förlita sig till sponsorer ser jag likställt med vinstinriktat företagande, för sponsorerna vill få så mycket tillbaka att mycket av projektet kommer handla om det snarare än om det konstnärliga. Slutligen allmänna medel, fungerar för det mesta på det viset också, det är en hel apparat att skriva en ansökan som ska ha en utsikt att beviljas, och efteråt att redovisa. Återigen kraften går till en massa annat än att skapa konst, spetsa till

sina formuleringar och göra någon verklig effekt. Systemet verkar ha ett övergripande syfte: att bryta ner de konstnärliga visionerna, att trötta ut människor som har obehagliga/provokativa saker att säga.

Filmaren Roy Andersson talar ofta om vår tids rädsla för allvar – jag undrar om det är specifikt för vår tid, men jag är fullständigt överens om att det är ett faktum i dagens samhälle. Han talar om att diktaturer först vill kontrollera och gärna göra sig av med de intellektuella, människor som av naturen är kritiska mot rådande samhällsklimat och vill väcka andra att tänka efter mer. Att han själv får synas (om än begränsat) i debatten är väl ett tecken på att vi inte är riktigt där ännu. –Likväl pågår utarmningen sakta men säkert. Jag är inte upp till att förstå exakt varför, vems vilja det är, om det överhuvudtaget finns en sådan medveten vilja. Det jag ser är att det händer. Vad man kan göra åt det kan jag åtminstone ha idéer om. Det är en mycket långsam och tålamodsprövande process, det är tendenser i hela samhället som behöver motverkas, en allmänt ökande intolerans mot oliktankande och allt mindre solidaritet och empati.

I min uppfattning är det de intellektuella, dvs eliten inom många områden, och bland dessa konstnärerna, som kan påbörja, fortsätta och påskynda en sådan process av ny riktning i samhället. De gör det genom visioner, idéer, ifrågasättande, kritik, uppfinningar, litteratur, konst osv. De kan däremot inte själva utföra så mycket av de praktiska förändringarna, det är mycket mer politikernas, myndigheternas och alla medborgares gemensamma uppgifter. Vad det handlar om är att skapa ett hållbart samhälle, inte bara ekonomiskt och ekologiskt och socialt hållbart, dvs de fronter man kämpar på i debatten, utan ännu viktigare ett förnuftsmässigt och moraliskt hållbart samhälle. I allmänhetens medvetna intresse är det inte, allmänheten är människor i största allmänhet som vill leva sina liv så okomplicerat som möjligt, och helst utan att bekymra sig om framtiden. Om man frågar rakt på sak kanske många inte vill kännas vid en sådan definition, men just sådana frågor undviker gärna många människor för det mesta. Att tro att, eller sprida tron att, de flesta människor anser det viktigt att sträva efter samhällets bästa är att blunda för verkligheten: de flesta bryr sig inte om så stora och svåra frågor, eller orkar inte bry sig. Man bryr sig om sig själv, sina närmaste, och blir upprörd över allt som inte är som man vill, eller som det var "förr". Att ta ansvar för hur saker ska kunna bli bättre, engagera sig, verka för en intellektuell diskussion, släppa fram visioner och handlingskraft, motverka ensidigt kortsiktiga

materiella och kommersiella intressen (som inte tar ansvar för hållbarhet), det är saker som är över de flestas horisont. Man har kraft till att gnälla över sakernas tillstånd, förfasa sig över människor som utnyttjar oss andra (överdrivna pensionsavtal, mutor, skattebrott, missbruk av skattepengar osv), över dåligt väder, ökat våld, bråkiga barn, bristande respekt osv. Tvivelsutan har toleransen ökat för vissa företeelser i samhället (tex sexuell läggning annan än ens egen), men kanske är det bara en positiv effekt av annars negativ förflackning, likgiltighet. Att på ytan verka vara mer tolerant är väl snarare en försämring än att aktivt vara öppen och empatisk, välkomnande. Jag säger inte att det är lätt. Det är ursvårt, som allt som är av verkligt värde.

Det kritiska tänkandet behövs

Inte all konst, om någon alls, kan bidra till samhällsnyttiga konkreta funktioner, men den ifrågasättande konsten bidrar till en sund debatt och livskraftiga självständiga individer. Det är med tilltagande fasa jag ser hur de flesta politiska krafter (om inte alla) verkar för en utslätning av det kritiska tänkandet, av visioner och idéer om något bortanför konsensus, den allmänna uppfattningen. Att kommersiella krafter fungerar så är en sak, det är marknadens inneboende egenskaper – men inom politiken förväntar jag mig, i rådande demokrati, att mycket mer spelrum skall finnas för oliktankande.

Det kritiska tänkandet hos de relativt få som utövar och tar del av den koncentrationskrävande konsten påverkar HELA samhället, och därigenom alla medborgare. Dessa människor influerar resten genom olika led, de som styr och planerar hur samhället byggs och underhålls, och vidare genom de som sköter dess olika funktioner. Att allt vi har omkring oss (samhällsstruktur, infrastruktur, stadsbyggnad, arkitektur, design, mode, konst, teknik, företag osv.) har startat med idéer och tankar är genom reflektion lätt att inse. Inte heller är det svårt att inse att det vi har nu är ett resultat av det intellektuella klimatet tidigare, och att det som kommer, på kort och lång sikt, beror på hur vi låter kreativitet och ifrågasättande blomstra idag.

Så fort någon försvarar en kultur som man kan tänkas kalla "elitistisk" så anas en förkrossande politisk inkorrekthet – eller tillspetsat, avsteg från populism – och det är exakt det konstnärer måste få vara, måste våga vara själva utan att bli dömda till

undergång, tvärtom måste uppmuntras av systemet självt att vara, för att se till att hålla det livskraftigt. Självkritik, självinsikt är något alla som vill utveckla sig själva snabbt inser är avgörande för framgång, detta måste självklart också finnas i ett samhälle för att det skall kunna hållas vitalt och överleva.

Vi lever förstås i ett privilegierat samhälle med fortfarande en relativ välfärd i vårt land jämfört med många andra. Men tiderna förändras och kommer ofrånkomligen att förändras mer, det som finansieras av allmänna medel kommer med största sannolikhet att minska gradvis (fler ska försörjas av färre, människor lever längre osv), oavsett vilken politisk riktning som sitter vid makten. Kommer då några medel "bli över" till högre konstnärliga uttryck i framtiden? Konst som inte syftar till kommersiella och publika framgångar, utan till att provocera, ifrågasätta, få människor att tänka efter, skapa nya frågeställningar och debatter. Kommer man anse att detta behövs i ett samhälle där det mesta annat får stryka på foten, vården, omsorgen, skolan, osv. –I ett samhälle där alla förväntas klara sin försörjning utan bidrag, varför skulle konstnärer få stöd? Man tar inte hänsyn till medborgarnas hälsa, möjligheter att uttrycka sig och allra minst om det handlar om abstrakta visioner och idéer i form av konstnärliga projekt. För egen räkning frågar jag mig ibland varför jag skall engagera mig i frågan, får jag verkligen ut något personligen? Här gäller det att se längre än sina egna behov och intressen.

Objektiva konstnärliga värden

Även om det skulle leda till att jag själv inte beviljas medel för egna projekt, så anser jag att de konstnärliga värdena i projekt som ansöker om allmänna medel, måste bedömas av sakkunniga och vara beslutsgrundande. Jag anser att vi konstnärer, och alla som jobbar med administration av resurser till oss, måste verka för idén om en objektiv skillnad i kvalitet. Ingen kan fullständigt definiera den, men vi måste sträva efter att göra det, vi måste tro på att det finns skillnader. Allt är inte lika bra, alla verk är inte lika mycket värda. Värdet måste bestämmas av kompetenta, och deras kompetens måste också kunna värderas. Erfarenhet måste räknas, likväl som en ambition till bästa resultat, likväl som att tillräckligt med energi läggs på arbetet. Tvivelsutan anstränger sig människor olika mycket, och det går att mäta i resultaten av deras arbete.

Vad gäller kriterier för att mäta hur bra konstnärliga projekt är föreslår jag: hur mycket genomslag får projektet – tex mediabevakning, debatt som uppstår, hur andra konstnärer påverkas etc; hur mycket engagemang ligger bakom – är de inblandade i projektet verkligen passionerade, noggranna, envisa; hur mycket blir enskilda människor påverkade – ett verk kan vara livsavgörande för någon i publiken; hur opåverkat tänkande är konstnären/gruppen – det mest politiskt inkorrekta borde få lika mycket spelrum som det mer neutrala. Men ett ännu viktigare kriterium är, att alla kriterier inte måste uppfyllas. Det räcker att i stor utsträckning uppnå något av kriterierna. Vissa projekt måste kunna anses goda även om de inte får stort genomslag. Idén om att kulturen alltid måste vara bred är ett mycket oroväckande tecken på en allmän utslätning av det kritiska tänkandet, för det är ibland helt omöjligt att vara kritisk och bred samtidigt.

Vad gäller formerna inom olika konstnärliga områden, för mig lättast att tala om musiken, behöver vi både nya och gamla – och för att kompensera en obalans som det kommersiella ofrånkomligen skapar, behöver vi framför allt krävande konst – utan utmaningar utarmas folkets tankeförmåga. Enbart ytlig, underhållande masskultur räcker inte, även om den har sina viktiga funktioner, i viss mån att hålla människor friska, flytande, arbetsföra... Det är inte lätt att definiera exakt var gränsen går mellan underhållning och seriös konst, men ett typiskt kännetecken för seriös konst av hög kvalitet anser jag vara att den kräver mycket koncentration av mottagaren för att till fullo uppskattas.

Det är krävande att skapa konst av hög halt

Konsten mår bäst av motstånd sägs det ofta, och det bär på en viss sanning. Men man kan inte beräkna framgång genom att göra klimatet omöjligt för fri konst. Det konstnärliga växer ibland trots motståndet, inte tack vare, däremot tack vare starka personligheter, som skulle lyckats i alla fall. Men även starka personligheter ställs inför utmaningar som är riktigt svåra, de ger sig i själva verket i kast med ännu svårare, och behöver uppmuntran, eller åtminstone uppmärksamhet, för att orka fortsätta. Vem skulle få idén att försöka stoppa en elitsatsande talangfull idrottare, säga, du kommer inte lyckas, lika bra att ge upp!? Men just så behandlas många påvisat talangfulla konstnärer.

En skapande konstnär med strävan att nå högsta möjliga resultat, bidra med viktiga verk som kan tillföra något väsentligt till kulturlivet och -debatten och samhället i stort, möjligen också påverka konstens riktning och utveckling, behöver massor med tid och resurser för att lyckas. Det tar tid framförallt att nå den grad av koncentration som är nödvändig för att komma på tillräckligt många och bra idéer och för att förverkliga det fåtal av dessa som är så bra att de håller hela vägen. Förverkligandet är ett långt hårt tålamodsprövande arbete, tvärtom mot vad många tror om den inspirerade konstnären som är lycklig över att få leva på sin "hobby". Samma förhållanden gäller förstås för innovatörer, uppfinnare, nytänkare, författare, alla möjliga personer som behövs för att ge viktiga impulser till samhällsmaskineriet. Många fler människor än de som är verksamma som fria konstnärer har en konstnärlig vilja, en önskan att uttrycka sig konstnärligt. Det är inget abnormt att vilja forma konst. Många av de smartaste och mest talangfulla ger dock upp eftersom de inser, förr eller senare, att det finns bättre sätt att försörja sig på, man väljer tex reklambranschen, eller som musiker underhållningsmusiken, eller något yrke med inget utrymme alls för konstnärlighet. Hur många som därigenom helt eller delvis inte tar tillvara sin talang är svårt att avgöra, men det är något samhället och de som styr borde vara mycket angelägna om att ändra på.

Vem ska stödjas, och av vem?

Det är en balansgång förstås. Att ohämmat ge bidrag till människor som påstår sig vara kreativa skulle inte förstärka kreativiteten, urvalskriterier kommer alltid att vara nödvändiga. Olika människor är helt enkelt bra på olika saker. Målsättningen borde vara att ta till vara människors förmågor och potential, att göra störst nytta, istället för som nu, att vara självförsörjande på marknadens villkor. Dessa villkor, kan väl lätt konstateras, prioriterar inte det udda och utstickande, utan det lönsamma och anpassade, och det är mer känslor och begär som styr än kritiskt förnuft – och i längden tror jag det leder till ett icke hållbart samhälle. Det tycks viktigare att maskineriet rullar än att gemene man utvecklar sin personliga egenart. Det är synd, för om människors konstnärliga potential togs tillvara mer skulle vi sannolikt få ett fredligare, vänligare och mer välmående samhälle. Det konstnärliga är ändå många gånger uttryck för livskraft och livsglädje, oavsett det uttrycks genom protester och vilja till förändring eller ett mer abstrakt estetiskt sökande eller människors funderingar över tillvaron, osv. Vad och hur är mindre viktigt än varför, och i dessa

sammanhang är svaret närmare att påverka och betyda något väsentligt än att underhålla.

Egentligen är det inte konstigt att politikerna knappast vill och verkar för att konstnärer skall få vettigt betalt (bland de sämst betalda grupperna), när nästan ingen annan vill betala. Konstens värde som idé och intellektuell tillgång tycks bara sjunka. Människor tycker normalt sett att det är okej att betala för fysiska saker och tjänster, att köpa mat eller möbler eller få bilen lagad eller håret klippt; men när det gäller immateriella konstverk som kan mångfaldigas och spridas elektroniskt ser vi tydligt tendensen att inte vilja betala. Samtidigt kan tavlor och originalmanuskript av döda mästare trissas upp till fantasibelopp – alltså de fysiska tingen, inte de andliga värdena i verken (som ingen kan köpa eller sälja).

Oberoende

Jag är inte betald av någon för att skriva detta brev. Ingen har gett mig uppdraget. Det är som med många av mina kompositionsprojekt – fritt, oberoende, på sätt och vis ansvarslöst, dvs jag får inte betalt vilket betyder att jag inte ansvarar gentemot någon att kvaliteten blir säkrad, och också att jag lever utan att prioritera försörjningen i allt arbete jag utför. Jag kan inte påstå att jag är bekväm med detta, men det är bara så. Samtidigt måste jag påpeka att jag är medveten om att allt som gör anspråk på att vara fritt och oberoende naturligtvis inte är det mer än relativt. Jag kan naturligtvis inte vara friare än vad min egen uppfattning begränsar mig till, ingen kan det, ingen kan gå utanför sin egen begränsning – möjligen mödosamt vidga sina gränser.

Den aktuella frågan om det fria musiklivet, vilket stöd det skall få av allmänna medel, bör väl också belysas med en reflektion över vad institutionerna gör – kanske uppfyller de samma behov och det fria musiklivet inte behövs? Det går att sammanfatta enkelt: orkestrarna, operahusen och många av regionmusikorganisationerna för inte utvecklingen framåt. Antingen de själva valt det eller deras direktiv säger det satsar de mest resurser på annat än nyskapande eller överhuvudtaget ny musik. Personligen har jag märkt en tilltagande fientlig inställning från några av orkestrarna, mot min konstnärliga gärning. De är inte bara ointresserade, de verkar rent ut sagt rädda för att pröva nya vägar. Vad jag kommit fram till beror det mycket på finansierarnas krav på hög beläggning, helst utsålda konserter. Det är absurda krav om man skall satsa på oprövade kort, våga pröva nya konsertformer, spela ny musik. Nej, i rådande

kulturklimat kan inte institutionerna fylla det fria musiklivets funktion. –Och för den delen, vore det ett välmående kulturklimat vore väl det fria konstlivet en självklarhet?

En tendens är att hela musiksverige successivt nedmonteras, särskilt inom klassiska och angränsande genrer. Ett exempel är att musiklejarutbildningen urvattnas mer och mer. Det är oerhört insiktslöst att låta detta hända. Musik, både för utövare på professionell och amatörnivå och för lyssnare, är viktigt för mental, fysisk och social hälsa, och inte minst det kritiska tänkandet. En utarmning av musikundervisningen för unga, som försämringen av musiklejarutbildningen leder till, leder till en utarmning av hela befolkningens vitalitet. Jag behöver väl inte referera till forskning – utan refererar till de starka upplevelser av musik och musicerande de flesta människor någon gång upplevt. Men för all del, forskningen bekräftar musikens betydelse, i min smak oftast alldeles för fysiskt betonat, men de intellektuella och andliga värdena är förstas svåra att forska på.

Att gradvis urholka utan att tillföra nya impulser leder till uppgivenhet, modlöshet, försvagning. Snart orkar ingen protestera längre, det blir svårare att bevisa vikten av något som redan förlorat sin kraft. För att något skall fungera måste satsningar framåt göras. Exemplet El Sistema i Venezuela som nu inspirerat till ett projekt i samma anda i Hammarkullen är bra, det behövs mycket mer av det slaget, men mycket bredare än enbart satsningar på barn och unga. Och dessa nysatsningar får svårt att kompensera ett fortsatt nedmonterande av övriga musiklivet.

Innan jag sammanfattar mina slutsatser återvänder jag till frågan om hur fördelningen till det fria musiklivet skall gå till, genom den nya plattformen för musik. Den var droppen som fick mig att skriva detta brev. Det är verkligen bedrövligt att man kunnat ge uppdraget till ett bibliotek med ansvar för kulturarvet (Statens Musiksamlingar, som jag ser mest positivt på i deras ursprungliga uppgifter), att ta hand om fördelningen om medel för levande nyskapande musik – det är två motpoler som inte kan och inte skall förenas, möjligen samarbeta i vissa projekt. Vi behöver kulturarvet, men det kan inte tillåtas styra det framåtriktade, nyskapande. Att klumpa ihop allt som har med musik att göra i samma enhet är fullständigt insiktslöst. Den oerhört angelägna frågan om att minska administrationskostnaderna och öka medlen till faktisk klingande levande musik och nya verk har man lyckats behandla i totalt fel riktning – det verkar bli mindre pengar till konserter och nya verk, men fortfarande

mycket pengar till administration. Det innebär jobb för administratörer, som förstås ofta är konstnärer som inte orkat kämpa vidare som konstnärer – men det är väl ändå de konstnärer som envist kämpar vidare i snålblåsten som mycket mer borde få möjlighet att jobba och få lön?

SAMMANFATTNING och uppmaningar

Vi behöver intellektuellt elitistiskt tänkande för att vårt samhälle skall må bra. En del av detta är konsten, och inte minst den fria konsten, utanför institutionerna, som vågar pröva nya uttryck, ta risker, provocera och skapa debatt. Denna del av konstlivet mår bra av samhällets stöd, moraliskt och ekonomiskt. Den behöver försvaras mot alltför mycket påverkan av lönsamhetskravens hämmande effekter.

Det är väldigt viktigt att stöd till det fria konstlivet, till enskilda utövare såväl som större projekt, bestäms av personer med mycket hög kompetens att bedöma det konstnärliga objektiva värdet. Detta värde kan aldrig helt definieras men strävan måste vara att finna kriterier så långt det är möjligt i den riktningen. Enbart hur stor publik projekten får får inte vara ett bestämmande kriterium. Ibland når konst med mycket högt konstnärligt värde bara några få, men påverkar dessa på ett livsavgörande sätt, kan få dem att i sin tur påverka samhällsutvecklingen genom flera led. Utrymmet att få pröva osäkra nya saker måste vara generöst.

Nedmonteringen av musiklivet i Sverige i stort är utarmning av hela folkets hälsa. Riktningen för den nya plattformen för musik verkar förstärka denna nedmontering, göra det ännu svårare att vara verksam som fri utövare inom musiken.

Jag vill uppmana alla kollegor inom högtsyftande konstnärliga områden att säga sin personliga mening. I rådande klimat gör vi bäst i att kämpa. Det är diffust exakt vad vi kämpar mot, och det finns inga lätta lösningar, men likväl måste vi våga höras, ta ställning och säga våra, gärna väldigt olika, meningar.

Jag är djupt upprörd över den pågående nedmonteringen som jag uppfattar som uttröttningstaktik – och uppmanar kulturministern, och andra politiker inom kultur och andra områden, att tänka om, tänka större och längre, och värna om konstnärer och andra intellektuella, kritiska tänkare.

Med vänliga hälsningar

Fredrik Hagstedt, tonsättare och poet i Göteborg

mobil 0768-196734

fredrik@medvetenhetsverkstad.se

www.medvetenhetsverkstad.se